

rap eden yağmurlar yağdığını söylemesi de onun bu temayülüyle ilgili görülmüştür (İbnü'l-Cevzî, IX, 68-69; İbn Hallikân, I, 29-30; II, 385). Ancak İbn Hallikân'ın naklettiğine göre cenazesini yıkayan kişi, onun kapalı olan sol avucunu açtığında içinde cehennem azabından kurtulmayı ümit ettiğini, Allah'tan korktuğunu, O'nun merhametine güvendiğini ifade eden bir beyit gördüğünü söylemiştir (*Vefeyât*, III, 99).

Akıcı ve güçlü üslûbuyla çok sayıda şiir yazan İbn Nâkiyâ'nın şiirleri çağdaşlarının ve daha sonraki edip ve âlimlerin takdiri kazanmıştır. *Maķâmât*'ı ve diğer eserleri onun kabiliyetini, geniş bilgi ve kültür birikimini göstermektedir. Müstehcen ve hezl (hezel) türünde şiir yazmaktan, mizah ve hicivden hoşlanan bir tabiata sahip olan İbn Nâkiyâ'ya göre şaka, mizah ve hicivle zâhidlik arasında bir çelişki yoktur. İbn Şibl'in bir fahriyesine cevap olarak irticâlen söylediği şiir onun en güzel hicivlerindendir. Bu şiirinde, soyundan İbn Şibl gibi bir kimse geldiği için Hz. Âdem'in cennetten kovulduğunu söylemiş ve, "Eğer Âdem kendi soyundan senin gibi birinin geleceğini bilseydi zürriyetini keserdi" demiştir. İbn Nâkiyâ'nın talebeleri arasında Abdullah el-Enmâtî, İbn Nâsır es-Selâmî, Şücâ b. Fâris ez-Zühfî, Ebû Gâlib ed-Deylemî ve Ebû Ali b. Mühtedî gibi şahsiyetler bulunmaktadır.

Eserleri. 1. *el-Cümân fî teşbihâtî'l-Kur'ân*. Mecâzî'l-Kur'ân ve i'câzî'l-Kur'ân türü kitaplar arasında da sayılan *el-Cümân* sûrelere göre düzenlenmiştir. Ancak her sûreden örnek alınmamış, Bakara sûresiyle Fîl sûresi arasındaki otuz altı sûreden seçilmiş 226 âyette görülen teşbihler üzerinde durulmuştur. İbn Nâkiyâ eserinde Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ ve Müberred gibi âlimlerden nakiller yapmış, eski şairlerin şiirlerini şahid olarak kullanmıştır. *el-Cümân* Adnân Zerzûr ile Muhammed Rıdvân ed-Dâye (Küveyt 1387/1968), Ahmed Matlûb ve Hadîce el-Hadîsî tarafından neşredilmiş (Bağdad 1968), ikinci neşri Seyyid Ali Mîrlevhî Farsça'ya tercüme etmiştir (Meşhed 1374/1995). Eseri ayrıca Mustafa es-Sâvî el-Cüveynî (İskenderiye 1974-1978) ve Mahmûd Hasan Ebû Nâcî eş-Şeybânî de (Riyad 1987) yayımlamıştır. 2. *Maķâmât*. İbn Nâkiyâ, on makâmeden meydana gelen bu tanınmış eserinde konuları yer yer nüktelerle süsleyerek açıklamış, ayrıca edebiyatta mizahın önemine de işaret etmiş ve hemen her makâmenin sonunda bazı kelimeler hakkında bilgi vermiş-

tir. Eserin birinci makâmesi ve İbn Nâkiyâ'nın bazı şiirleri Fransızca tercümeleleriyle birlikte Clement Huart tarafından yayımlanmıştır. *Maķâmât*, ilk defa üç ayrı müellifin mekâmelerinin yer aldığı bir mecmua içinde üç makâmesi (1, 7 ve 10) eksik olarak basılmış (İstanbul 1330, s. 123-153). Osman Reşer Almanca bir giriş ilâve ederek bu baskıyı aynen tekrarlamıştır (Osnabrück 1980). Eserin ilmi neşri, Süleymaniye Kütüphanesi nüshası (Fâtih, nr. 4097) esas alınarak Hasan Abbas tarafından yapılmıştır (İskenderiye 1988). 3. *Şerhu'l-Faşıh*. Sa'leb'in lugata dair *Kitâbü'l-Faşıh*'inin şerhi olup öğrencilerinin derlediği notlarından meydana gelmiştir. Bu şerhle ilgili olarak Abdülvehhâb Muhammed Ali el-Udvânî bir yüksek lisans çalışması yapmıştır (1973, Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi). Eserin Musul Mektebetü'l-evkāf'ta (nr. 22) bir nüshasının bulunduğu kaydedilmektedir (Sezgin, VIII, 143; *DMBİ*, V, 21). İbn Nâkiyâ'nın kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Dîvân*, *Muhtaşarü'l-Eġânî*, *Dîvânü resâ'il* ve *Mülehu'l-mümâleha* (Süyûtî, II, 67; Kehhâle, V, 75; VI, 116).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Nâkiyâ, *el-Cümân fî teşbihâtî'l-Kur'ân* (nşr. Ahmed Matlûb, trc. Seyyid Ali Mîrlevhî), Meşhed 1374 hş./1995, neşreden giriş, s. 15-45; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât*, II, 133; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam*, IX, 68-69; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 29-30; II, 385; III, 98-99; Safedî, *el-Vâfi*, XVII, 472; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muğıyye*, II, 329-332; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, III, 384-385; Süyûtî, *Buġyetü'l-vu'ât*, II, 67; Dâvûdî, *Tabakâtü'l-müfessirin*, I, 261-262; *Keşfü'z-zunûn*, I, 129, 594, 769, 799; II, 1273, 1817; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 486; *Hedıyyetü'l-ârifin*, I, 453; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, V, 75; VI, 116; Sezgin, *GAS*, VII, 143; Muhyî Hilâl es-Serhân, *Fihrisü Matbû'atı vizâretî'l-evkāf*, Bağdad 1986, s. 72; Stefan Vild, "Hasan Abbās (ed.) *Maķâmât İbn Nâkiyâ*", *JAL*, XXIII/1 (1992), s. 76-78; J.-C. Vadet, "İbn Nâkiyâ", *El²* (İng.), III, 899; M. Ali Lisânî Fişârekî, "İbn Nâkiyâ", *DMBİ*, V, 20-22.

ZÜLFİKAR TÜCCAR

İBN NÂSİR es-SELÂMÎ (ابن ناصر السلمي)

Ebû'l-Fazl Muhammed
b. Nâsır (Tekin) b. Muhammed
el-Fârisî es-Selâmî el-Baġdâdî
(ö. 550/1155)

Hadis hâfızı.

15 Şâban 467'de (5 Nisan 1075) Bağdat'ta dünyaya geldi. 490'da (1097) doğduğuna dair kayıt (*Hedıyyetü'l-ârifin*, II, 92) yanlıştır. Farslı olduğu için Fârisî, Me-

dinetüsselâm da denilen Bağdat'a nisbetle Selâmî nisbesiyle anıldı. Bir Türk muhaddisi olan babası genç yaşta vefat edince anne tarafından dedesi fakih Ebû Hâkim el-Habrî'nin himayesinde yetişti. İlk hadis dersini 473'te (1080) Ebû'l-Kâsım Ali b. Ahmed İbnü'l-Büsri'den ve Ebû Tâhir İbn Ebû's-Sakr el-Enbârî'den aldı. Önce Şâfiî fikhını öğrendi. Hatîb et-Tebrîzî'den lûgat ve edebiyat dersleri aldı. Çeşitli ilim merkezlerinde Muhammed b. Abdüsselâm b. Şândüh, Ebû Abdullah Hüseyin b. Ahmed en-Niâfî, Ebû'l-Ganâim b. Ebû Osman, Ebû'l-Vefâ İbn Akil, Rızkullah b. Abdülvehhâb et-Temîmî, Ebû Abdullah Mâlik b. Ahmed el-Bânîyâsî ve Âsım b. Hasan el-Âsımî gibi hocalardan hadis ve diğer ilimleri tahsil etti. Ricâl ve ilelül'l-hadîs alanlarında üstün bir seviyeye ulaştı. Âlî isnadlarıyla tanınan âlimlerden rivayetlerinin icâzetini aldı. Kendisinden Abdülkerim b. Muhammed es-Sem'ânî, Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Kâsım İbn Asâkir, Ebû Tâhir es-Silefî, Ebû Mûsâ el-Medînî, İbn Sükeyne, Ebû'l-Yümn el-Kindî ve İbnü'l-Ahdar gibi âlimler hadis okudu. İlmi seyahatlerinden sonra Bağdat'a yerleşen İbn Nâsır güzel Kur'an okuyan, fasih konuşan, Arapça'yı iyi bilen, fıkıh, hadis, nahiv ve lûgat ilimlerinde otorite kabul edilen bir âlimdi. Onun önceleri Şâfiî mezhebine mensup olduğu, 493'te (1100) gördüğü bir rüya üzerine Hanbelî mezhebini seçtiği kaydedilmektedir. İbn Nâsır 12 veya 18 Şâban 550'de (11 veya 17 Ekim 1155) Bağdat'ta vefat etti. Üç camide ayrı ayrı kılınan cenaze namazından sonra Bâbü Harb Kabristanı'nda Ebû Mansûr İbnü'l-Enbârî'nin (veya Ahmed b. Hanbel'in) yanına defnedildi.

Sem'ânî'nin güvenilir bir muhaddis, güçlü bir âlim ve dindar bir kimse olarak nitelediği İbn Nâsır'ı insanların aleyhine konuşmakla itham ettiği belirtilmekteyse de İbnü'l-Cevzî bu iddiayı reddetmekte ve hocasının sika, hâfızası sağlam ve Ehl-i sünnet mezhebine bağlı bir âlim olduğunu, birini cerhetmekle giybet etmek arasında fark bulunduğunu, hadisçinin hem cerh hem ta'dil yapabileceğini söyleyerek Sem'ânî'nin bu sözlerini Hanbelî mezhebi mensuplarına karşı duyduğu taassuba bağlamaktadır (*el-Muntaẓam*, X, 163). İbnü'l-Cevzî'nin Sem'ânî hakkındaki sözlerini aşırı bulan Zehebî ise İbn Nâsır'ın bazı kimselere karşı katı davrandığını söylemiş, ayrıca Sem'ânî'nin tarihi ve diğer bazı ilimleri İbnü'l-Cevzî'den ve İbn Nâsır'dan daha iyi bildiğini kaydederek onu savunmuştur (*Tezkiretü'l-huffâz*, IV, 1289).

Eserleri. *et-Tenbîh 'ale'l-elfâzi'lletî vaḥḍa ḥaṭa' fi nakliḥâ ev zabḥiḥâ ev tefsîriḥâ fi Kitâbi'l-Ğarîbeyn* (Sezgin, VIII, 226). Kaynaklarda *el-Me'ḥaz (Me'âhiz) 'alâ Ebi 'Ubeyd el-Herevî fi Kitâbi'l-Ğarîbeyn* (Safedî, V, 105), *Me'ḥaz 'ale'l-Ğarîbeyn (Hedîyyetü'l-ârifin*, II, 92), *et-Tenbîh 'alâ elfâzi'l-Ğarîbeyn* ve *et-Tenbîh 'alâ ḥaṭa'î'l-Ğarîbeyn* gibi adlarla da zikredilen eser, Ahmed b. Muhammed el-Herevî'nin *Kitâbü'l-Ğarîbeyn fi'l-Kur'ân ve'l-ḥadîs* adlı kitabındaki hatalara dairdir. Bir cilt hacmindeki eserin yazma nüshaları Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'de (Teymûriyye, Lugat, nr. 76) ve Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de (nr. 1589) bulunmaktadır. İbn Nâsîr'in ayrıca *Menâkıb-ü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel* (İbn Receb, I, 228; *Hedîyyetü'l-ârifin*, II, 92), *el-Emâlî fi'l-ḥadîs (Keşfü'z-zunûn*, I, 163; *Hedîyyetü'l-ârifin*, II, 92) ve *Cüz' fi'r-red 'alâ men yekülü inne şavte'l-'abd bi'l-Kur'ân gayru maḥlûk* (İbn Receb, I, 228) adlı eserlerinin bulunduğu zikredilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sem'ânî, *el-Ensâb*, VII, 209; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, X, 162-163; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, XI, 202; a.mlf., *el-Lübâb*, II, 161; İbn Hallikân, *Vefeyât*, IV, 293-294; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, XX, 265-271; a.mlf., *el-İber*, Küveyt 1960, IV, 140; a.mlf., *Tezkiret-ü'l-huffâz*, IV, 1289-1293; Ahmed b. Aybek ed-Dimyâtî, *el-Müstefâd min Zeyli Târîhi Bağdâd* (nşr. M. Mevlûd Halef), Beyrut 1406/1986, s. 129-131; Safedî, *el-Vâfi*, V, 104-106; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XII, 233; İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâtü'l-Hanâbile*, Kahire 1372/1952-53 → Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), I, 225-229; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, V, 320; *Keşfü'z-zunûn*, I, 163; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, IV, 155-156; *İzâhu'l-meknûn*, II, 560; *Hedîyyetü'l-ârifin*, II, 92; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe*, s. 160; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 200; Sezgin, *GAS*, VIII, 226; Nuri Topaloğlu, *Selçuklu Devri Muhaddisleri*, Ankara 1988, s. 108; Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, "et-Tenbîh 'alâ ḥaṭa'î'l-Ğarîbeyn", *Mecelletü'l-Baḥşî'l-İlmî ve't-türâşî'l-İslâmî*, III, Mekke 1400/1980, s. 419-427; Velîd Muhammed es-Serâkûbî, "el-Ḥâfîz Muhammed b. Nâsîr es-Selâmî", *Âfâku's-şekâfe ve't-türâş*, III/11, Dubâi 1416/1995, s. 93-100.

ALİ OSMAN ATEŞ

İBN NÂSİRÜDDİN

(ابن ناصر الدين)

Ebû Bekr Şemsüddîn Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Kaysî (ö. 842/1438)

Hadis hâfızı ve tarihçi.

Muharrem 777'de (Haziran 1375) Dimaşk'ta doğdu. Aslen Hamalı olduğu için Hamevî nisbesiyle de anılır. Küçük yaşta Kur'an'ı ve bazı ilimlere dair kitapları ez-

berledi. Hadise ilgi duyarak Dimaşklı hocalardan ve Dimaşk'a gelen bazı muhaddislerden hadis dersi almaya başladı. Arapça'yı Ahmed b. Yûsuf el-Banyâsî'den, fıkıhı İbn Hatîbüddehşe ve Ömer b. Raslân el-Bulkînî'den okudu. Ba'lebek, Mekke, Medine ve Halep'e seyahat etti. Halep'te Sibt İbnü'l-Acemî ve İbn Hatîb en-Nâsiriyye, Mekke'de Cemâleddin İbn Zâhire gibi âlimlerden faydalandı. Kahire'de Zeynüddin el-İrâkî, İbnü'l-Mülâkkın, Mer-yem bint Ahmed el-Ezraî gibi hadis âlimlerinden icâzet aldı. İbn Hacer el-Askalânî kendisine, kendisi de İbn Hacer'e çeşitli eserleri okudu. Ebû Hüreyre b. Zehebî ve Muhammed b. İbrâhîm el-Münâvî de onun hocalarındandır. İbn Nâsîrüddin, Dimaşk'ta âli ve nâzil rivayetleri bilecek ölçüde devrinin en meşhur muhaddisi (hâfîzü's-Şâm) oldu. Nâsiriyye Camii'nin yapıldığı tarihten vefatına kadar burada imam-hatiplik ve Dimaşk Eşrefiyye Dârülhadisi'nde 837'den (1433-34) itibaren hocalık yapan İbn Nâsîrüddin'in tasavvufa meyli olduğu ve sünnete uygun bir zühd hayatı yaşadığı belirtilmektedir. Sehâvî'nin kaydettiğine göre (*ed-Dav'ü'l-lâmî*, VIII, 106) İbn Nâsîrüddin, 16 veya 27 yahut 28 Rebîülâhîr 842'de (6 veya 17 yahut 18 Ekim 1438) bir arazi taksimi için Dimaşk köylerinden birine gittiğinde köylüler tarafından zehirlenerek öldürülmüş, günümüzde Makberetüddahdâh diye anılan Bâbülfarâdis (Bâbü'l'ukaybe) Kabristanı'na defnedilmiştir. Vefatının cemâziyelevvel (kasım) ayında olduğu da zikredilmiştir. Selef akidesine ve Şâfiî mezhebine bağlılığı ile bilinen ve aynı zamanda orta derecede bir şair sayılan İbn Nâsîrüddin'in Hanbelî olduğu da ileri sürülmüştür (İbnü'l-İmâd, VII, 243). Yazısı Zehebî'nin hattına çok benzediğinden yazdığı bazı kitapların Zehebî tarafından kaleme alındığı zannedilerek yüksek fiyata satıldığı belirtilmiştir.

Eserleri. A) Hadis. 1. *İthâf-üs-sâlik bi-ruvâti'l-Muvaṭṭa' 'an Mâlik*. İmam Mâlik'ten *el-Muvaṭṭa'*ı rivayet eden seksen üç kişinin adının tesbit edildiği on "kür-râse" hacmindeki eserin müellif hattıyla olan nüshasının bir bölümü Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de (Umumi, nr. 6181, vr. 1-10), bir nüshası da el-Mektebetü'l-Ezheriyye'de (Mecmua, nr. 1003, vr. 81-158) bulunmaktadır. 2. *İthâf-üs-sâmi' bi'ftihâli'l-câmi' fi fazli'l-ḥadîs ve ehlih*. Hadisin, muhaddislerin, *Şahîḥayn* ile onları okutmanın fazileti konusunun ele alındığı eserin bir nüshası Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ndedir (nr. 278). 3. *el-İthâf bi-ḥadîsi fazli'l-inşâf*. Ammâr b. Yâsir'in insa-

fa dair sözünün ve bu sözü Hz. Peygamber'e nisbet eden hadisin farklı rivayetlerinin ele alındığı bir risâle olup Ebû Abdullâh Mahmûd b. Muhammed el-Haddâd tarafından yayımlanmıştır (Riyad 1407). Nâsîr hadisin râvileri, şahidleri ve şerhiyle ilgili çalışmasını da kitapla birlikte *el-İşrâf 'ale'l-İthâf* adıyla neşretmiştir. 4. *Eḥâdişü sitte fi me'ân sitte min ĩurukı ruvât sitte 'an huffâz sitte min meşâyih-i'l-e'immeti's-sitte beyne muḥarricî-hâ ve beyne ruvâtihâ sitte* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Hadis, nr. 307, vr. 1-3; nr. 284, vr. 26-34). 5. *el-Erba'üne'l-mütebâyînetü'l-esânîd ve'l-mütûn* adıyla Berlin Staatsbibliothek'te (Ahlwardt, II, 231) birer nüshası mevcuttur. 6. *Esânîdü'l-Kütübî's-Sitte ve ğayrihâ*. Müellif hatıyla bir nüshası Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de olup (Hadis, nr. 284, vr. 1-9) sonunda müellifin, Tirmizî'nin *eş-Şemâ'il*'i ile Dârimî'nin *es-Sünen*'ini rivayetine dair isnadları yer almaktadır. 7. *el-İntişâr li-semâ'î'l-haccâr*. Hadis hâfızı Ebû'l-Abbas Ahmed b. Şihne el-Haccâr'ın hocaları ve ona icâzet verenler zikredilerek bazı iddiaların aksine onun *Şahîḥ-i Buḥârî*'yi hocası Hüseyin b. Zebîdî'den 630'da (1233) tam olarak rivayet ettiğinin ortaya konulduğu eserin (geniş bilgi için bk. Takıyyüddin İbn Fehd, s. 322-324) bir nüshası Mektebetü'l-Haremi'l-Mekkî'dedir (Mecmua, nr. 106, 6 varak). 8. *et-Tercih li-ḥadîsi şalâti't-tesbîḥ* (nşr. Mahmûd Saîd Memdûh, Beyrut 1405). 9. *Tenvîr-ü'l-fikre fi ḥadîsi Behz b. Ḥakîm fi ḥusni'l-İşre* (Mektebetü'l-Haremi'l-Mekkî, Mecmua, nr. 106, 8 varak). 10. *er-Red 'alâ men enkere ref'a'l-yedeyn fi'd-du'a*. 817'de (1414) kaleme alınan eserin müellif hatıyla yazılmış bir nüshası Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'dedir (Umumi, nr. 6181, vr. 2-13). 11. *Risâle fi'l-ikelâm 'alâ ḥadîseyn eḥadühümâ fi Kitâbi Mücâbi'd-da' ve li'bn Ebi'd-Dünyâ ve'l-âḥar ḥadîşü Enes fi du'a'î'r-racûl bi'l-hannâni'l-mennân*. Müellif hatıyla bir nüshası Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'dedir (M. Nâsîrüddin el-Elbânî, s. 124). 12. *Rey'ü'l-fer' fi şerḥi ḥadîsi Ümmi Zer'*. Eserin Rabat el-Hizânetü'l-âmme'de (Ket-tânî, nr. 2124), Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'de ve Milano Ambrosiana Kütüphanesi'nde nüshaları bulunmaktadır (Ziriklî, VI, 237; *el-Fihrisü's-şâmil*, II, 870). 13. *eṭ-Ṭilbetü (et-Ta'likatü'l-laṭife bi-ḥadîsi'l-bed'a-ti's-şerife*. Eserin sonundan iki varak Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'de mevcuttur (*el-Fihrisü's-şâmil*, III, 1746). 14. *el-Lafzü'l-*